

Ondernemerschap: sleutel tot duurzaamheid

In Koeien & Kansen proberen we de deelnemende bedrijven zoveel mogelijk integraal in beeld te krijgen. Zo compleet mogelijk proberen we gegevens te verzamelen. Van melkproductie tot milieukwaliteit, van voeropname tot bodemvruchtbaarheid, van beweidingssysteem tot bedrijfseconomie, van bemesting tot diergezondheid. Alles proberen we te monitoren en vast te leggen. We gaan er vanuit dat het melkveebedrijf een samenhangend systeem is. Alles heeft met alles te maken. Dus het antwoord op de vraag 'wat is duurzame melkveehouderij?', is per definitie zeer complex.

Maar we gaan nog een stapje verder. Ook de boer cq. boerin is onderwerp van onderzoek. Wat zijn zijn/haar doelen, waar wil hij naar toe met zijn bedrijf en waarom? Wat drijft hem? Waarom neemt hij welke beslissingen? Wat maakt deze veehouders duurzame ondernemers? En: welke invloed heeft deelname aan het project op de wijze waarop ze in hun bedrijf, in hun vak, in de samenleving staan?

Samen kijken, rekenen en bespreken... Keer op keer blijkt hoe effectief deze methode is

Interessante vragen. Temeer omdat het LEI al eerder concludeerde dat de belangrijkste verklarende factor voor een laag minasoverschot op een melkveebedrijf niet de grondsoort, het volume van de mestopslag of de veebezetting is, maar de boer! Houding, kennis en vaardigheden, die zijn cruciaal. Veehouders die open staan voor de wereld om hen heen, die in veranderingen eerder kansen zien dan bedreigingen, die nieuwsgierig zijn naar nieuwe informatie en vakkennis, die besluitvaardig zijn en risico's durven nemen. Dat zijn de ondernemers die in onze complexe, veeleisende samenleving het makkelijkst overleven. Dergelijk ondernemerschap is waar het steeds meer op aan komt. Vakmanschap alleen is niet meer genoeg.

De deelnemers in Koeien & Kansen tonen zich echte ondernemers. En, je ziet dat ze in zo'n project ook het ondernemerschap bij elkaar aanwakkeren. De stille kracht van de studiegroep! Zo lijkt er in de Koeien & Kansen-groep een 'groeivirus' rond te waken. De collage van nieuwbouwprojecten in deze Nieuwsbrief getuigt daarvan. Terwijl landelijk de stallenbouw op zijn gat ligt, wordt door de Koeien & Kansen-deelnemers driftig gebouwd. Gemiddeld groeide het melkquotum van de 17 deelnemers met 122.000 kg melk in vier jaar. De gemiddelde intensiteit steeg met 1000 kg tot 15.000 kg melk per ha. Maar door een hogere productie per koe en minder jongvee, nam de veebezetting niet toe. Per saldo daalden de mineralenoverschotten terwijl schaal en intensiteit toenamen! Over duurzaam gesproken!

Blijven leren, aanhaken bij nieuwe ontwikkelingen, en niet bang zijn om van gebaande paden af te wijken. Dat is ondernemerschap

Daarom is het beste wat een overheid kan doen om een sector te bewegen richting duurzaamheid te initiëren: het appelleren op ondernemerschap. Geen betutteling, geen bevoogding, geen jungle aan regels voor details van de bedrijfsvoering, en zo min mogelijk bureaucratie. Stel heldere randvoorwaarden op systeemniveau, geef de ondernemer veel verantwoordelijkheid, maak hem probleemeigenaar en wees glashelder en streng. De deelnemers aan Koeien & Kansen laten zien waar melkveehouders met enthousiast ondernemerschap toe in staat zijn.

Carel de Vries
(projectleider)

Nitraatdag Mergelland succes

In december van het vorig jaar kwamen 65 veehouders uit Zuid Limburg naar de jaarlijkse nitraatdag. Daar hoorden zij de meest recente resultaten van de projecten Koeien & Kansen, Praktijkcijfers 2 en Voort wat hoort wat. Die vielen niet tegen maar ook niet altijd mee.

Eensgezinde conclusie

Er is door veehouders al een aanzienlijke afname van het stikstofoverschot per hectare gerealiseerd, vooral door de aanvoer van stikstof via kunstmest fors te verminderen. Aan de andere kant wordt er via het voer nog (te) veel stikstof gegeven waardoor bijvoorbeeld 64% van de Praktijkcijfers deelnemers in 2001 nog niet aan de Minaseindnormen 2003 voldoet. De aanwezige veehouders deelden de conclusie dat verlagen van het mineralenoverschot wel mogelijk is, maar gaven ook aan reserves te hebben om dit uit te voeren vanwege mogelijke afname van de melkproductie en diergezondheid.

Toppers en floppers

Bijzondere waardering hadden de veehouders voor het feit

een deelnemer van één van de projecten naast de behaalde successen (toppers) niet schroomde om ook de niet geslaagde maatregelen (floppers) voor het voetlicht te brengen. Ook daarvoor word je aan het denken gezet, wat voor jouw bedrijf de beste strategie is om te voldoen aan de verliesnormen.

Informatie

Meer regionale bijeenkomsten waarin toppers en floppers worden besproken zijn gepland op:

28 januari	Weerselo
4 februari	Woudenberg
5 februari	Heelweg
11 februari	Ochten

Geïnteresseerden kunnen bij Koeien & Kansen (0320-293338) of Praktijkcijfers (030-6344182) informatie opvragen.

Saldo en kostprijs het meest interessant

“Hoe beoordeel ik mijn economisch resultaat?” Dit was één van de hoofdvragen tijdens twee bijeenkomsten met Koeien & Kansendeelnemers. Het doel is te achterhalen naar welke kengetallen de ondernemers kijken bij het beoordelen van het economisch resultaat, hoe ze de uitkomst van deze kengetallen beoordelen en hoe ze omgaan met investeringsbeslissingen.

Saldo belangrijk

Duidelijk is dat het saldo bij het merendeel van de deelnemers een belangrijk kengetal vormt. De opbrengsten beschouwt men min of meer als een gegeven, waardoor men zich richt op de toegerekende kosten. Het streven is een hoger saldo te bereiken door op toegerekende kosten, met name voerkosten, te besparen. De hoogte van het saldo wordt beoordeeld door deze te vergelijken met de resultaten van overeenkomstige bedrijven (vergelijkbare bedrijfsopzet) en eigen cijfers van voorgaande jaren.

Investeringsbeslissingen mede afhankelijk van grens bij vreemd vermogen

Opvallend is dat er maar weinig rechtstreeks naar de niet-toegerekende kostenposten wordt gekeken. Deze kosten hebben vaak te maken met investeringsbeslissingen. Voor een investering zijn diverse afwegingen nodig, onder andere op het gebied van economie. Hierbij kijken de veehouders niet zozeer naar het effect van de investering op de niet-toegerekende kosten. Ze kijken vooral naar het gevolg op de hoeveelheid vreemd vermogen per kg melk en naar de cashflow (kan men naar verwachting aan de verplichtingen voldoen). Veel deelnemers hanteren bij het vreemd vermogen per kg melk een grens die ze niet willen overschrijden. Deze grens ligt tussen 1,3 en 1,8 eurocent per kg melk. Vanwege deze persoonlijke grens is het bij de niet-toegerekende kosten, bijvoorbeeld voor grond en gebouwen, minder interessant om resultaten te vergelijken met andere bedrijven.

Rendement in landbouw zit mede in vermogensopbouw

Het economische rendement op investeringen is in de landbouw laag ten opzichte

van andere sectoren. Toch blijven boeren investeren in het bedrijf. De deelnemers geven aan dat het directe rendement wel laag is, maar dat er ook sprake is van een behoorlijke vermogensopbouw op het bedrijf. Een voorbeeld hiervan is de waardeinstijging van grond. In deze vermogensopbouw zit volgens de deelnemers dus ook een stuk rendement op de investeringen.

De meningen zijn verdeeld over het feit of investeren in grond momenteel verstandig is. Omdat je een euro maar één keer kunt uitgeven, richten veel deelnemers zich op quotumaankoop. Dit levert in eerste instantie meer rendement op dan grond. Toch laten enkele deelnemers ook duidelijk merken dat ze het investeren in grond niet zomaar aan de kant willen schuiven. Zij zien grond als een voorwaarde om op de lange termijn boer te kunnen blijven en bovendien als een waardevolle belegging.

Kostprijsverlaging in de toekomst

Veel deelnemers hebben zich tot doel

‘Investeren in grond, duur of juist duurzaam?’

gesteld om de kostprijs te verlagen om in de toekomst ook bij een lagere melkprijs economisch duurzaam te kunnen zijn. Met name het vergroten van de melkplas door quotumaankoop ziet een deel van de groep als belangrijke maatregel om kostprijsverlaging te realiseren, helemaal wanneer dat binnen de bestaande gebouwen kan worden gerealiseerd. De niet-toegerekende kosten kunnen dan over meer kilogrammen worden verdeeld.

Een opmerkelijk feit is dat er voorafgaand aan een investering nauwelijks naar het effect daarvan op de niet-toegerekende kosten wordt gekeken, terwijl men zich naderhand tot doel stelt om de kostprijs te verlagen door niet-toegerekende kosten over meer kilogrammen melk te verdelen.

Quotumaankoop brengt forse kosten met zich mee die in de kostprijs terugkomen. Het is dus maar de vraag of quotumaankoop altijd resulteert in kostprijsverlaging. Het blijkt echter dat geen enkele deelnemer vooraf berekent in hoeverre extra quotum op het bedrijf renderend is. In de praktijk wordt vooral gekeken of men aan de verplichtingen kan voldoen.

‘Schaalvergroting werkt kostprijsverlappend’ is min of meer een statement waarop men bouwt. Hierbij geeft men aan zich gesterkt te voelen door ervaringen uit het verleden. Over het algemeen lijken de ‘groeiers’ uit het verleden op dit moment de bedrijven met het meeste toekomstperspectief te zijn. Zullen resultaten uit het verleden ook garanties voor de toekomst bieden?

Gerben Doornewaard, LEI

Een aantal Koeien & Kansen deelnemers hebben de afgelopen jaren flink geïnvesteerd in hun bedrijf. De stallen zijn gemoderniseerd of vergroot. Een impressie van de bouwdrift van gedreven ondernemers.

Bij Marinus de Vries in Stolwijk zijn de varkensschuren vervangen door een prachtige jongveestal. De stal is onderkelderd waardoor de mest op het juiste moment kan worden aangewend.

Cees en Jitske Sikkenga-Bleker uit Bedum hebben de bestaande stal verlengd met 20 meter. De huidige veestapel van 120 koeien kan nu doorgroeien naar maximaal 160 dieren.

Mark Pijnenborg en Marianne van Kempen uit IJsselstein (L) hebben het aantal ligboxen uitgebreid van 68 naar 108. Door de verlenging van 22 meter is de mestopslag vergroot van 500 naar 1150 m³.

De oude houten stal van familie de Kleijne in Landhorst is afgebroken en vervangen door een nieuwe ligboxenstal met daarboven een luxe ontvangstruimte. De mestopslagcapaciteit is met 750 m³ vergroot tot 1800 m³, voldoende voor zo'n 8 maanden opslag.

Specialisatie biedt mogelijkheden

Het bedrijf van Marinus en Arja de Vries ligt in de Krimpenerwaard, een landelijk gebied met drassige veengronden. Deze Koeien & Kansen deelnemer heeft gekozen voor specialisatie in de melkveehouderij. De kaasmakerij en de varkenstak zijn inmiddels verleden tijd.

Marinus loopt met zijn jongste telg op de arm over zijn bedrijf en vertelt over recente veranderingen: "Tot voor kort bestond ons bedrijf uit meerdere onderdelen. Naast het woonhuis was de kaasmakerij met winkel die door mijn vrouw Arja gerund werd. Kaas maken is een arbeidsintensief proces maar we deden het graag. Melk in kaas zien veranderen heeft gewoon zijn charme."

Het restproduct van dit proces, de kaaswei, werd gevoerd aan de varkens. Op zich is dit gecombineerde systeem van melkvee, kaasmakerij en varkens een ijzersterke constructie. "De zaken hielden elkaar mooi in evenwicht. Bij een slechte melkprijs was de kaasprijs vaak wel goed en als dat niet het geval was, brachten de varkens wel weer iets op", zegt Marinus.

"Toch zijn we met pijn in het hart gestopt met kaas maken en varkens houden. De gezondheid van Arja speelde hierbij een rol.

De voormalige winkel van de kaasmakerij is nu in gebruik als ontvangstruimte

Daarnaast was er een flinke kapitaalinjectie nodig om deze takken op een professionele manier draaiende te houden. In onze ogen niet haalbaar. Natuurbeheer, een paar schapen en spuitwerkzaamheden in loonwerk zijn de enige activiteiten die we aanhouden buiten de melkveehouderij.

De Vries heeft ervoor gekozen om zijn basisinkomen uit de koeien te halen. Hij is druk bezig met het uitwerken van toekomstplannen. Hij rekent zijn plannen voor: "Als een van onze kinderen later in het bedrijf wil moeten we nu doorgroeien. De bedoeling is het huidige quotum van bijna 6 ton uit te breiden naar zo'n 8 à 9 ton melk. Dit houdt in dat we steeds verder intensiveren, van 15.000 naar 20.000 kg melk per ha. In Koeien & Kansen

kunnen we laten zien dat intensieve bedrijven prima aan de milieueisen kunnen voldoen."

De voormalige kaasmakerij is inmiddels verbouwd tot ontvangstruimte, en de varkensschuren zijn gesloopt. Op die plaats

De varkensstal is vervangen door een mooie ruime jongveestal

staat nu een spiksplinternieuwe jongveestal waaronder een ruime mestopslag aanwezig is. Hiermee is de specialisatie in de melkveehouderij een feit geworden. Marinus: "In de komende jaren willen we de huidige stal vergroten en een snelmelkende melkstal laten bouwen. We vinden het als gezin belangrijk dat de werkweek enigszins normaal blijft, vooral op zondag"

Carolien Staal
Praktijkonderzoek Veehouderij

Nieuw rapport: "Minder verliezen door betere benutting"

Het rapport "Minder verliezen door betere benutting" (nr. 13) geeft een overzicht van de stikstof- en fosfaatbemesting op de Koeien & Kansen-bedrijven van 1999 tot en met 2001. De gerealiseerde bemesting in de twee jaar voorafgaand aan het project is ter illustratie ook weergegeven. Sinds de start van het project is de stikstofjaargift op het grasland zonder beheersbeperkingen sterk afgenomen (figuur 1). Deze daling is volledig toe te schrijven aan kunstmeststikstof. Deze is met 46% afgenomen van gemiddeld 220 naar 118 kg stikstof per hectare. Eén van de gevolgen is dat er steeds verder onder het landbouwkundig advies is bemest. Het landbouwkundig advies is gericht op een optimale gewasproductie bij een bepaald stikstofleverend vermogen (NLV) van de grond.

Het opstellen van een jaarplan voor de bemesting is essentieel om optimaal binnen de randvoorwaarden van MINAS te bemesten. In dit jaarplan worden de aan te voeren kunstmest en de beschikbare dierlijke mest optimaal over de gewassen verdeeld. Het resultaat is de stikstofjaargift op grasland die binnen MINAS mogelijk is. Deze stikstofjaargift is weer de basis voor de verdeling van de stikstof over de sneden. In het rapport is aangegeven hoe een veehouder op eenvoudige wijze een jaarplan voor de bemesting

kan opstellen. Op de Koeien & Kansen-bedrijven zijn de stikstof-, fosfaat- en kaligehaltes in de mest fors gedaald. Het is daarom belangrijk de mestsamenstelling op het bedrijf te kennen en hiermee rekening te houden bij het opstellen van een jaarplan voor de bemesting.

Bij bemesting onder het landbouwkundig advies levert elke kg stikstof die extra benut kan worden 10-15 kg droge stof.

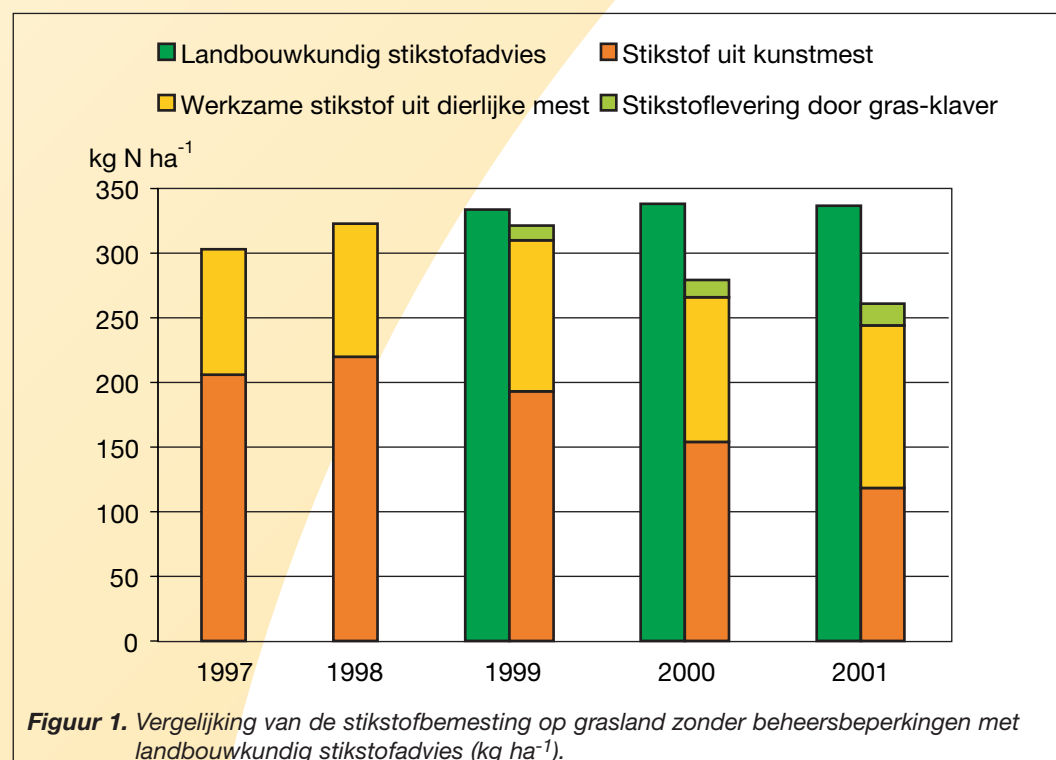
De deelnemers van Koeien & Kansen

hebben op bedrijfsniveau de stikstofwerking van de dierlijke mest gemiddeld verhoogd van 45% in 1999 naar 48% in 2001. Binnen het project is de teelt van gras-klover in opmars.

De resultaten uit dit rapport zijn de basis geweest voor de workshop "Zicht op eigen teelt" die in de tweede helft van december plaatsvond.

Het rapport is te bestellen bij Praktijkonderzoek Veehouderij en kost € 25,-.

Dirk Jan den Boer en Robert Bakker
Nutriënten Management Instituut

Tips voor het verbeteren van de stikstofbenutting:

- Maak gebruik van voorjaarsmeststoffen;
- Houd rekening met de minerale stikstof die in augustus op grasland in de bodemlaag 0-30 cm aanwezig is;
- Geef grasland meer dierlijke mest in het begin van het groeiseizoen;
- Dien op maisland dierlijke mest toe kort voor het zaaien.

Toekomst dankzij heldere strategie en simpel systeem!

Vanaf 1987 zijn wij op ons bedrijf actief bezig met de mineralenbalans. Onder leiding van het CLM hielden verschillende studiegroepen zich bezig met ontwikkeling van mineralenbalansen zoals we die nu kennen. Wij hebben plezier in ondernemen en willen graag trots zijn op onze prestaties. Daarom besloten we ons verder te verdiepen in het onderwerp. Van '92 tot '97 als MDM-bedrijf, en sinds 2000 zijn we deelnemers aan het project Koeien & Kansen.

We boeken resultaat! Ons bedrijf ligt op droogtegevoelige zandgrond toch hebben we vanaf 1990 ieder jaar een overschot van minder dan 150 kg stikstof en minder dan 20 kg fosfaat per ha kunnen realiseren. Sinds 4 jaar is het nitraatgehalte in het bovenste grondwater lager dan de grens van 50 mg/liter. We zijn er trots op dat we vlot kunnen concurreren met De Marke.

Heldere doelen en simpele systemen

In 1988 is bewust gekozen om te streven naar een evenwichtig bedrijf dat op alle fronten in balans is. Doel was niet om zo snel mogelijk schoon te produceren maar om op termijn de beste garanties voor een schoon systeem te creëren.

We werken zoveel mogelijk met drijfmest, kunstmest is een correctie, geen basis

Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Een simpel overzichtelijk bedrijfs-systeem is voor ons stap één. Allereerst zijn we gestopt met regulier scheuren van grasland, en sinds 1990 wendden we alle mest emissiearm aan. Al 13 jaar werken we in berekeningen met de totale hoeveelheid stikstof uit mest. Voor ons is een kilogram stikstof uit mest gelijk aan een kilogram stikstof uit kunstmest, alleen de werkingsnelheid is anders.

We bemesten naar behoefte van het gewas en werken zoveel mogelijk met drijfmest. In onze optiek is

Voer, mest en boer op toekomsttoer

Praktijkcentrum De Marke bestaat 10 jaar. Daarom zijn er op 21 en 22 februari 2003 **open dagen**. De dagen beginnen om 10.00 uur en eindigen rond 16.00 uur. Er zijn diverse activiteiten zoals een demo van voermengwagens, presentatie van het project De Marke, veel aandacht voor duurzame energie en een bedrijvenmarkt. Op vrijdagochtend wordt de eerste 'Melkers van morgen Award' uitgereikt aan de mineralenmanager van het jaar. Eveneens op vrijdagochtend wordt de nieuwe biogasinstallatie in gebruik genomen. Meer informatie kunt u vinden op: www.pv.wur.nl/demarke

Adres: Praktijkcentrum De Marke, Roessinkweg 2, Hengelo (Gld), tel 0575 46 73 23

Nieuw verschenen rapporten

In het afgelopen kwartaal zijn er drie nieuwe rapporten van Koeien & Kansen verschenen. Rapport 13, getiteld '**Minder verliezen door betere benutting**' is geschreven door het NMI en geeft een overzicht van de stikstof- en fosfaatbemesting op de Koeien & Kansen-bedrijven van 1999 tot en met 2001. Er worden verschillende handvaten aangereikt om de N-benutting te verbeteren en in deze nieuwsbrief kunt u een artikel lezen met daarin de belangrijkste conclusies van dit rapport.

Vers van de pers is Rapport 15, '**Meer gras met minder stikstof**', geschreven door het NMI. Hierin worden resultaten beschreven van een praktijktoets met de voorjaarsmeststoffen Entec26, kalkammonsalpeter (KAS) en zwavelzure ammoniak (ZA). In de vorige nieuwsbrief heeft u de belangrijkste conclusies kunnen lezen.

Beide rapporten zijn schriftelijk, telefonisch, per e-mail of via de web-site te bestellen bij het Praktijkonderzoek Veehouderij. De prijs van Rapport 13 en Rapport 15 is € 25,- per rapport.

kunstmest een correctie en geen basis.

In het bouwplan staat steeds minder maïs, vanaf 2001 schrappen we het er helemaal uit. In 2000 zijn we volledig gestopt met beweiding. Bij investeringen op ons bedrijf is een belangrijk criterium dat het de arbeidsdruk vermindert.

We hebben ook overwogen de overstap naar de biologische landbouw te maken. Maar uiteindelijk zijn we tot de conclusie gekomen dat gangbaar produceren voor ons bedrijf de meeste mogelijkheden biedt om schoon te produceren.

In 15 jaar is het bedrijf gegroeid van 13 naar 41 ha en het melkquotum van 315.000 kg naar 440.000 kg/melk. Hadden we in 1987 een huiskavel van 10 ha, inmiddels is dit 38 ha in mooie rechthoekige blokken rondom het bedrijf.

Toekomst

Onze toekomstplannen zijn zeer concreet: groeien naar minimaal 600.000 kg melk in 2010. Deze groei moet uit de kasstroom gefinancierd worden.

Tegelijk met het quotum moet ook de veestapel meegroeien. Dit is nodig om voldoende drijfmest op het bedrijf te hebben om schoon te kunnen produceren. Ruwvoer moet worden omgezet in melk en mest met minimaal gebruik van kunstmest. Voor ons is de maximale stikstof aanvoer van 100 kg uit kunstmest op grasland het streven.

Wij hebben voor ons gevoel de zaken aardig op orde en gaan ons nu voorbereiden op een eventuele bedrijfsoverneming door Henk-Jan, onze zoon die nu 16 is. Als hij dat wil kan dit plaatsvinden tussen 2010 en 2015 en anders zien we dan wel hoe het loopt.

Problemen

Onze grootste zorg is de puinhoop in onze volksvertegenwoordiging die de weg helemaal kwijt lijkt te zijn. Minas staat ter discussie zowel in Nederland als in Brussel. In de wandelgangen wordt aangegeven dat er wellicht een aanwendingsnorm komt van maximaal 300 kg stikstof waarvan niet meer dan 230 uit mest en 70 kg uit kunstmest. Dit is slechter dan Minas, maar gezien de chaos in politiek Nederland lijkt het niet onwaarschijnlijk dus bereiden we ons er alvast op voor. Voorwaarde is wel dat de excretie norm voor melkkoeien naar beneden toe bijgesteld wordt.

In de toekomst blijven er koeien gemolken worden in Nederland. Wij zullen daar bij zijn. Er blijft hoop.

Jan en Anneke Eggink, Laren

Een goed mineralenmanagement geeft een hoger saldo en dus meer inkomen

Colofon

Redactie: C. Staal
Praktijkonderzoek Veehouderij
Lelystad

Vormgeving:
TVA Mediaproducties B.V. Doetinchem

Layout en druk:
Drukkerij Cabri B.V. Lelystad

Gratis exemplaren van de nieuwsbrief zijn aan te vragen bij het secretariaat. Overname van artikelen is toegestaan mits voorzien van duidelijke bronvermelding